

Partnerskap med næringslivet i utviklings- samarbeidet

Anbefalinger fra
NHOs Pådriverforum

juni 2021

Partnerskap med næringslivet i utviklingssamarbeidet

Anbefalinger fra NHOs Pådriverforum

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Del I: Redusere risiko og øke forutsigbarhet	4
Finansiering og garantier	5
Handels- og investeringsavtaler	6
Rammevilkår	6
Økt nordisk samarbeid på nærings-satsinger i utviklingsland	8
Videreutvikle bedriftsstøtte for næringsutvikling	9
Del II: Partnerskap	9
Behov for mer dialog og samarbeid mellom bedrifter og myndigheter	9
Strategisk partnerskap må styrkes	10
Styrke sosial dialog i utviklingslandene	11
Behov for satsing på fag- og yrkesutdanning	11
Bedre samspill og bruk av utviklingsbankene	12
Del III: Satsing på fornybar energi	13
Styrke flere av dagens garantiordninger	13
Avsluttende kommentar	15

Sammendrag

Næringslivets Hovedorganisasjon etablerte i 2020 Næringslivets pådriverforum for økt næringsutvikling i utviklingsland. Forumet er ledet av konsernsjef Svein Tore Holsether i Yara med deltagelse av internasjonalt orienterte bedrifter. Utenriksdepartementet, Norad, Innovasjon Norge og Norfund deltar som observatører.

Forumet skal gi utviklingsministeren råd og innspill om hvordan næringslivet bedre kan bidra til at utviklingslandene oppnår bærekraftsmålene, herunder hvordan norsk bistand kan legge til rette for private investeringer, jobbskaping og at næringslivet bidrar til fattigdomsreduksjon i utviklingsland. I dette dokumentet presenteres noen av NHOs og forumets utviklingspolitiske innspill til myndighetenes utviklingspolitikk.

Pandemien har ført til økonomisk krise verden over. Vi ser økonomisk tilbakegang, økende absolutt fattigdom og økt arbeidsledighet. Ifølge Verdensbanken har Covid-19 og smitteverntiltakene ført til den dypeste økonomiske krisen siden 2. verdenskrig. Mange utviklingsland har fått sine økonomiske

utsikter reversert over natten: fra forventet vekst til en forventet økonomisk nedgang. For første gang på over 20 år økte andelen fattige i verden i 2020, og verdensbanken frykter at økningen vil fortsette i 2021. Fattigdomskrisen skyldes i stor grad at folk har mistet tilgang til inntekt som følge av nedstenging i sine lokalsamfunn for å stoppe spredningen av COVID-19 viruset.

For mange av NHOs medlemmer har pandemien vært et år fullt av bekymringer og uvisshet om fremtiden. Mange har mistet jobbene sine og mange har mistet sine livsverk. Likevel har vi som en rik nasjon muligheten til å hjelpe alle de som er blitt rammet av pandemien. Denne muligheten har ikke alle land og derfor rammer pandemien hardere de land som ikke kan gi hjelpepakker for å få økonomien i gang. Tilgangen til vaksiner er begrenset og forsinker normaliseringen. Pandemien forsterker samtidig strukturelle utfordringer som klimautfordringer, energiomstilling, demokratiutvikling og fattigdomsbekjempelse.

Bedriften Laerdal har som mål å redde 1 million liv hvert år

Foto: Laerdal Group

- Den Stavanger-baserte familiebedriften Laerdal Medical er internasjonal markedsleder innen opplærings og behandlingsutstyr for akuttmedisin
- Bedriften har 1600 ansatte i 26 land
- Gjennom non-profit selskapet Laerdal Global Health har bedriften bidratt til opplæring av 1 million fødselshjelpere i lavressurs-land
- Laerdal har satt som mål å hjelpe til å redde en million flere liv hvert år innen 2030, og derved gi et betydelig bidrag til FNs bærekraftsmål nr 3 – «God helse og velvære for alle»

Målet om å redde liv skal nås gjennom utstrakt samarbeid med partnere som Verdens Jordmorforbund, Unicef og WHO. Bedriften samarbeider også med Global Financing Facility/ Verdensbanken og helseministerier i en rekke land om en mer kostnadseffektiv oppskalering av nasjonale helseprogrammer. Derigjennom tilrettelegges det for utdanning av flere helsearbeidere som kan fylle både kapasitets- og kompetansegapet som i dag eksisterer.

Samarbeid om opplæringsprogrammer for å redusere dødelighet ved fødsel har hjulpet nasjonale jordmor- og spesialistlegeforeninger i en rekke land i afrikanske land til å styrke egen stab og å engasjere en rekke instruktører til gjennomføring av programmene.

For mer informasjon se [One millions lives \(one-million-lives.com\)](http://one-million-lives.com)

Næringslivets rolle vil bli viktigere enn noen gang i arbeidet med å komme seg ut av krisen. Her kan også norske bedriftene spille en viktig rolle. Bedriftene kan bidra med kapital, teknologi, kompetanse og innovasjonsevne for å løse utfordringene i utviklingsland. Norske selskaper kan bidra til å skape

nye og anstendige jobber og med å øke lokale skatteinntekter. Grønn omstilling åpner opp for nye muligheter og forretningsmodeller – både for utviklingsland og bedrifter.

Jobbskaping er helt sentral for å bekjempe fattigdom. Privat sektor kan bidra med formaliserte jobber, jobber som ofte inkluderer et sikkerhetsnett. Bedriftene trenger hjelp for å holde hjulene i gang. Ifølge ILO har global arbeidsinntekt sunket med om lag 11 prosent i de første tre kvartalene av 2020, sammenlignet med året før. Det er arbeidere i uformell sektor og særlig kvinner som har hatt størst risiko for å miste jobbene sine.

Denne situasjonen gjør at det må tenkes nytt i norsk utviklingspolitikk. Næringsutvikling må løftes og gjøres til en hovedprioritering. Det må gjøres mer for å stimulere norske bedrifter til å engasjere seg i utviklingsland. Dessverre har utviklingen gått i feil retning. Selv om bistandsbudsjettene har økt betydelig de siste årene, har en stadig mindre del av budsjettet gått til satsing på næringslivet. Det er derfor behov for en omprioritering og nyorientering. Dette dokumentet foreslår en styrking på tre områder: 1) tiltak som reduserer risiko, 2) partnerskap og 3) satsing på fornybar energi.

For det første: de største barrierene for at bedriftene skal engasjere seg mer er risiko og uforutsigbarhet. Derfor må norsk utviklingspolitikk i større grad bidra til å redusere risikoen ved å engasjere seg i fattige land. Det må jobbes mer systematisk med rammebetingelser, godt styresett og bekjemping av korrupsjon, bedre garantiordninger, næringslivsordninger og handels- og investeringsavtaler.

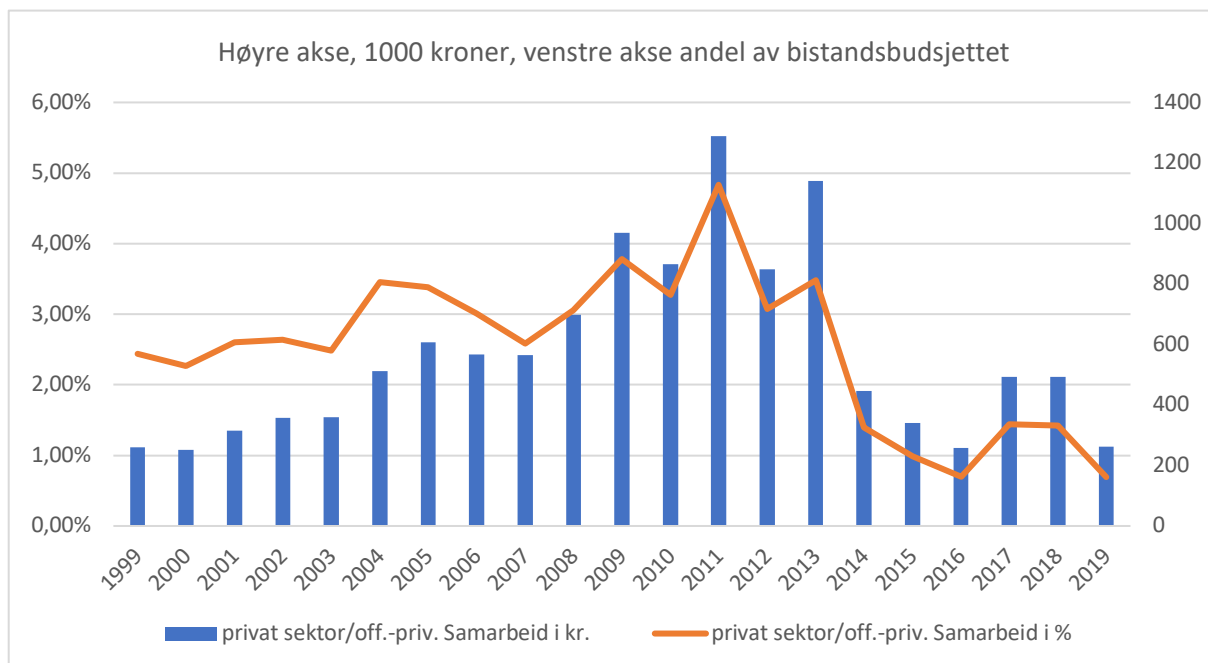
For det andre: det må satses mer på partnerskap mellom næringslivet og myndighetene. Ordningen med strategisk partnerskap må styrkes og videreutvikles. Det må på plass bedre dialogverktøy og det må til bedre samordning virkemiddelaktørene seg imellom og overfor bedriftene. Team Norway og næringslivssatsingen til uteapparatet til utenriksdepartementet og Innovasjon Norge må styrkes.

For det tredje: det er behov for en storsatsing på fornybar energi. Norsk næringsliv ligger langt fremme i energiomstillingen og har teknologi og kompetanse som gjør oss ledende på fornybar energi. I Afrika sør for Sahara forventer IEA at andelen av befolkningen som ikke har tilgang til elektrisitet vil ha økt i 2020, for første gang siden 2013. For å unngå at denne trenden fortsetter må tilgang til energi gjøres til en prioritet i gjenoppbyggingen etter pandemien. Norge bør ta en lederrolle i det grønne skiftet i utviklingsland og styrke bedriftenes muligheter til å delta.

Regjeringen bør umiddelbart sette i gang arbeid med en ny handlingsplan for næringsutvikling og jobbskaping i utviklingspolitikken som konkretiserer en ny satsing. Næringslivet bidrar gjerne i arbeidet. Bedriftene er en del av løsningen.

Del I: Redusere risiko og øke forutsigbarhet

Jobbskaping, investeringer og økte lokale skatteinntekter i utviklingsland er viktig for økt velferd og

velstand. Trenden i norsk bistand er at en stadig mindre andel av budsjettet rettes mot næringslivssamarbeid. Figuren viser utviklingen av bistand til privat sektor og offentlig privat samarbeid i kroner og andel av bistandsbudsjettet fra 1999 til og med 2019. Andelen i 2019 er den laveste i perioden. Det kan bidra til at norsk bistand får stadig mindre innsikt, erfaring og kompetanse på samarbeid med næringslivet.

Yara gir et viktig bidrag til matsikkerhet

- Yara når ut til over 20 millioner bønder i verden med sine produkter og løsninger for plantenæring og god agronomi
- Selskapet selger sine løsninger i 160 land og gir et viktig bidrag til matsikkerhet til over 241 millioner mennesker. Det er en klar sammenheng mellom matsikkerhet, fattigdomsbekjempelse og økonomisk utvikling
- Fredsprisen til Verdens Matvareprogram (WFP) understreket betydningen av matsikkerhet for å forebygge væpnede konflikter

Yaras «Action Africa»

Verdens Matvareprogram var en viktig samarbeidspartner da Yara i 2020 tok initiativ til å være med å forebygge en gryende sultkatastrofe i Afrika som følge av Covid-19 pandemien.

Gjennom Yaras «Action Africa» bidrar man til å opprettholde markeder og produksjonen i landbruket. Med 40 000 tonn mineralgjødsel donert fra Yara har 250 000 småbønder mulighet til å produsere mat til én million mennesker. I tillegg har nå 2 millioner bønder blitt knyttet opp til Yaras digitale plattform. Den gjør det mulig for bøndene å nyttiggjøre seg av konkrete råd om agronomi og andre tjenester relatert til landbruk.

Dette bidraget i en ekstraordinær situasjon var viktig for å sikre den livsviktige **verdikjeden for mat** i sårbare områder.

Det er slik vi ser det ingen noen motsetning mellom næringsfremme – som handler om å mobilisere og posisjonere norske selskaper i utlandet – og næringsutvikling, som handler om å skape bedre vekstvilkår for privat sektor i et gitt land. Privat sektor spiller også en viktig rolle som en utviklingsaktør. Bedrifter bidrar med innovasjon, ledelse og kunnskap om å skape verdier og frembringe ressurser.

Diskusjonen i Norge handler ofte om hvilke budsjetter pengene til næringsfremme og næringsutvikling kommer fra, og i hvilken grad vi skal benytte utviklingsbudsjettet til å hjelpe norske bedrifter ut. Næringslivet har en unik posisjon til å kunne løfte folk ut av fattigdom. I arbeidet med eksportfremme vil også markedene i utviklingsland være viktige. I hovedsak er bedriftenes engasjement kommersielt, men bedriftene ønsker også ofte å engasjere seg i arbeid med å forbedre lokale levekår. Ofte kan bistandsmidler bidra til å utløse utviklingstiltak fra bedriftene som de ellers ikke ville gjort. Bedriftene kan for eksempel bidra med opplæring utover eget behov, skalering av infrastrukturtiltak, digitalisering, etc., på en måte som de ellers ikke ville gjort. Bistandsmidler kan derfor utløse ekstra innsats fra bedriftene til tiltak som bidrar til lokal utvikling.

Utviklingsland har behov for norske bedrifters kompetanse. Samtidig er risikoen ofte større enn i andre markeder. Mange utviklingsland har en ung befolkning og et stort vekstpotensial. Da bør flere selskaper inn i disse landene, der det også kan være synergier med utviklingsarbeidet.

Finansiering og garantier

Utviklingslandene står overfor en stor utfordring med å finansiere bærekraftsmålene. Det må mobiliseres mer kapital fra privat sektor – fra internasjonale kapitalmarkeder, direkte utenlandsinvesteringer (FDI) og internt i utviklingsland. UNCTAD estimerer at direkteinvesteringer i Afrika vil falle mellom 25 og 40 prosent i 2020. Samtidig har pandemien ført til økte finansieringsbehov.

Investeringer i utviklingsland medfører større risiko enn i andre land. Det øker terskelen for bedriftenes engasjement. Det er derfor viktig med tiltak for å redusere risikoen og å utvikle risikoreduserende virkemidler. Det er spesielt viktig å redusere den finansielle risikoen. Gode garantiordninger som virker addisjonelt er blant de viktigste tiltakene. Det er viktig at den nye finansieringsorganisasjonen Eksportfinans Norge får tilstrekkelig gode finansierings- og garantiordninger og utvikler god kompetanse på investeringer i utviklingsland.

Vi trenger nye samarbeidsformer og nye måter å finansiere bistand på. Utviklingsgarantier kan bidra til å mobilisere privat kapital. Det kan for eksempel brukes for å gi entreprenører tilgang til lån gjennom å redusere bankens risiko. Dette er viktig for målgrupper som for eksempel mangler kreditthistorie eller formell utdanning. IFC har i en studie vist at kvinnelige entreprenører ofte mangler tilgang til banktjenester, blant annet fordi de ofte mangler kreditthistorie.

Svenske Sida har et garantiinstrument som mobiliserer kapital for utviklingsprosjekter og fremmer investeringer som bidrar til fattigdomsreduksjon. Dette kan tjene som inspirasjon til å utvikle liknende norske eller nordiske instrumenter. Gitt at de nordiske landene i stor grad har sammenfallende interesser og komplementerer hverandre bør det legges opp til større grad av nordisk samarbeid i utviklingspolitikken og særlig på finansieringssiden.

Norfund er Norges største og viktigste redskap for å styrke privat sektor i utviklingsland som bidrar til å redusere fattigdom. Norfund tilfører nettverk og verdifull kompetanse og ekspertise, ikke minst innen miljø og sosiale spørsmål, samt krav til integritet. Norfund har videre som et hovedsatsningsområde å utvikle banker og mikrofinans for å øke tilgangen til kapital for små og mellomstore bedrifter lokalt i utviklingsland. Gjennom å påta seg høyere risiko enn mange andre

investorer, gjør bistandsfinansierte finansieringsinstitusjoner som Norfund det mulig å etablere bærekraftige virksomheter som ellers ikke kunne blitt etablert.

Norfund skal sikre at investeringene er addisjonelle – det vil si at de bidrar til utvikling av selskaper og næringsvirksomhet som vanskelig ville skjedd uten Norfunds bidrag. For hvert av Norfunds fire investeringsområder er det satt ambisjoner som er direkte og målbart knyttet til FNs bærekraftsmål.

Tiltak:

- Det er viktig å utvikle gode garantiordninger som gjør det mulig for bedrifter å investere i utviklingsland.
- Norfunds budsjett må økes i henhold til ambisjonene i Meld.St 24 (2016-2017) der Stortinget ga sin tilslutning til å øke bevilgningen til Norfund med 50% i inneværende stortingsperiode. For å nå målet må Norfunds bevilgning økes med en halv milliard i 2022 budsjettet.
- Norge tar initiativ til å etablere felles nordiske utviklingsgarantier og utrede hvordan de nordiske landene i større grad kan bruke garantier for å mobilisere privat kapital til næringsutvikling og jobbskaping i utviklingsland.

Handels- og investeringsavtaler

For å øke handelen og investeringene trenger bedriftene forutsigbare rammevilkår gjennom internasjonale avtaler, og da særlig handels- og investeringsavtaler. Handelsavtaler definerer kjøreregler og kan gi utviklingsland tilgang til å selge sine produkter på attraktive markeder. Handel skaper arbeidsplasser, innovasjon og økonomisk utvikling. Handelsavtaler er også sentralt for å fremme utenlandsetableringer og investeringer i utviklingsland – noe som igjen kan gi store positive ringvirkninger i form av arbeidsplasser og skatteinntekter. Revitalisering av WTO-avtalen og nye regionale frihandelsavtaler er viktig også for utviklingslandene. Bilaterale frihandelsavtaler mellom EFTA og utvalgte afrikanske land vil være med på å gi markedsadgang til viktige voksende markeder.

Flere norske selskaper er sentrale i globale verdikjeder og da er åpne grenser for handel helt grunnleggende. Fungerende forsyningslinjer går ofte på kryss og tvers mellom landene. Derfor er det viktig at det samarbeides internasjonalt for å sikre fungerende forsyningslinjer. Flaskehalsen må identifiseres og gode løsninger må finnes som sikrer god flyt av gods over grensene. Fungerende verdikjeder over landegrensene blir sånn sett en «bunntanke» i rammevilkårene for å sikre utvikling.

Handelsavtalene inneholder gjerne kapitler om teknisk assistanse. Dette gjelder gjerne bistand til gjennomføring av handelsavtalene og styrking av kapasitet i samarbeidslandene. Norge bør i større grad se denne støtten i sammenheng med bistandsarbeidet generelt. Det kan ha stor utviklingseffekt at land styrker og effektiviserer sine handelsprosedyrer, digitaliserer tollbehandling og annen administrasjon. Dette vil ikke bare øke handelen, men også redusere faren for korrupsjon og ikke minst gjøre handel lettere for lokalt næringsliv. Norge bør i større grad støtte opp om regionale handelsavtaler, som for eksempel den pan-afrikanske handelsavtalen eller handelssamarbeidet i Øst-Afrika for å styrke sør i sør-handelen.

Rammevilkår

Ett av de viktigste hindrene for å investere og handle med utviklingsland er usikkerhet knyttet til lokale rammevilkår. Mangel på demokratiske institusjoner, flyktige reguleringer, uforutsigbar saksbehandling og rettsstatssystem skaper usikkerhet og øker prosjektkostnadene. Om grunnleggende forutsetninger er på plass, vil også næringslivet ha større vilje til å satse. Både nasjonale myndigheter og næringslivet har ansvar for å legge vekt på ansvarlig drift, hvor anti-korrupsjon, arbeidstakerrettigheter og menneskerettigheter er fundamentalt. Videre er et lands sentrale institusjoner viktig for en effektiv drift og det må sikres at disse har tilstrekkelig kompetanse

og kapasitet. Dette henger igjen nøye sammen med utdanning og tilgang på kompetent arbeidskraft. En kompetent arbeidsstokk vil i større grad være i stand til å nyttiggjøre seg av ny teknologi og til å kunne omstille seg. Dette er sentralt for bærekraftig utvikling av næringer, hvor forsvarlig ressursutnyttelse og det grønne skifte står i sentrum. Tilstrekkelig infrastruktur er også noe som må på plass for å muliggjøre en effektiv drift av mange næringer.

Norske myndigheter har lang erfaring i å samarbeide med andre land om å forbedre de lokale rammevilkårene. Programmer som "Olje for utvikling" og "Skatt for utvikling" er svært viktige for å forbedre rammevilkårene. Utenriksstasjonene og utekontorene til Innovasjon Norge spiller en viktig rolle for norske bedrifter. De kjenner de lokale forholdene og kan rettlede bedriftene. De kan være døråpnere, være sparringspartnere for bedriftene og bistå ved alvorlige problemer. Utenriksstasjonene kan i samspill med næringsliv og det bredere virkemiddelapparatet jobbe strategisk over tid for å synliggjøre markedspotensial og skape forutsigbarhet, samt utvikle overordnede markedsplaner. Dette vil bidra til å redusere risiko i krevende markeder.

Det gjøres en god jobb på ambassadene, men noen ganger blir arbeidet for personavhengig. Det er behov for kompetansebygging og tydelige instruksjoner om satsing på næringslivet. Utenriksstasjonene trenger et tydelig mandat til å spille en proaktiv rolle ute i markedene, i tillegg til kompetanse og ressurser. Innovasjon Norge har en kobling til næringslivet i Norge og en omprioritering for å styrke mottaksapparatet hjemme etterlyses av næringslivet. Innovasjon Norge og hele Team Norway bør jobbe mer regionalt i større områder der det er få ansatte ved hvert kontor, for eksempel i Asia, Afrika og Latin-Amerika.

Tiltak:

- Norske myndigheter bør videreføre og styrke programmer som styrker lokal forvaltning og utvikler kapasitet i sentrale institusjoner. Dette inkluderer institusjonell kapasitet innen digitalisering og programmer som skatt-, fisk-, og olje for utvikling.
- Utenriktjenesten må ha tydelige mandater og styrke kompetansen på å samarbeide med norske bedrifter i krevende markeder og ha tydelige mål for næringsfremme. Samordningen av virkemiddelapparatet må styrkes gjennom Team Norway-samarbeidet, hvor man også effektiviserer og utvikler regionalt samarbeid.

Økt nordisk samarbeid på nærings-satsinger i utviklingsland

Alle de nordiske landene er små og åpne økonomier, avhengige av handel og verdensmarkedspriser. Og i løpet av de siste årene har alle landene tapt markedsandeler i det globale eksportmarkedet. Samlet er Norden den ellefte største økonomien i verden. Sammen kan vi utrette mer enn vi kan hver for oss.

Nordic CEOs for a Sustainable Future» er et samarbeid for å oppnå Parisavtalen og FNs bærekraftsmål

For å oppnå Parisavtalen og FNs bærekraftsmål (UN Sustainable Development Goals) er det nødvendig med sterk ledelse fra privat sektor i forskjellige bransjer på tvers i Norden, og økt statlig og privat samarbeid.

En gruppe nordisk-baserte konsernsjefer, der blant andre Telenor, Equinor og Yara deltar, har i denne sammenheng gått sammen i en felles forpliktelse om å integrere FNs bærekraftsmål i sine forretningsstrategier. «Nordic CEOs for a Sustainable Future» er et forum for erfaringsutveksling mellom konsernsjefene i disse selskapene. Det er videre en plattform for samarbeid med de nordiske statsministrene om hvordan bedrifter best kan akselerere sine bidrag til en bærekraftig utvikling.

I en felles uttalelse med de nordiske statsministrene i Reykjavik i august 2019 forpliktet konsernsjefene seg til å fokusere på klima, samt på mangfold og inkludering. Gruppen lanserte en veileder for styring av klimarisiko den 21. mai 2021 som har som mål å inspirere alle selskaper til å starte prosessen med å integrere TCFDs anbefalinger (Task Force on Climate-Related Financial Disclosures), også utenfor Norden. Det neste er en ambisjon om en tilsvarende praktisk veileder for hvordan selskaper kan øke mangfold og da spesielt kjønnsbalanse.

«Nordic CEOs for a Sustainable Future» vil i økende grad promotere hvordan Norden viser vei der målet er å inspirere andre regioner til å akselerer arbeidet med de globale målene.

Felles nordiske målrettede satsinger i utviklingsmarkeder kan gjøre grupperinger av nordiske selskaper mer konkurransedyktige i arbeidet med å løse store samfunnsutfordringer i utviklingsland. Det kan tenkes felles anbudsprosesser og samarbeid der bedrifter utfyller hverandre. Det bør vurderes felles sektorprioriteringer slik kan man få til større satsninger og gjør seg mer relevante både for næringslivsaktører og nasjonale myndigheter.

Team Norway bør i flere tilfeller utvides til et "Team Nordic" der det vurderes hvordan nordisk kompetanse og næringsliv best kan kobles på aktuelle prosesser. Utenriktjenesten og virkemiddelapparatet bør koordinere slike felles fremstøt i samarbeid med næringslivet. Det forutsetter også en tydeligere koordinering internt i det norske virkemiddelapparatet og avklaring av roller og mandat mellom de forskjellige fagdepartementene og virkemiddelaktørene.

Tiltak:

- Norge tar initiativ til å lage egne eksportsatsinger mot nye markeder sammen med virkemiddelapparatet i de nordiske landene.
- Norge tar initiativ til et nordisk ambassadesamarbeid både i afrikanske land og i mellominntektsland.

Videreutvikle bedriftsstøtte for næringsutvikling

I møte med krisen som følge av Covid-19 er det særlig viktig med tilgang på kapital som gjør det mulig for bedrifter å tilpasse seg endrede rammebetingelser for å bevare arbeidsplasser. Det vil også være avgjørende når landene skal få fart på økonomien etter pandemien.

Bedriftsstøtte for næringsutvikling er en ordning som forvaltes av Norad i samarbeid med Innovasjon Norge. Ordningen skal bidra til arbeidsplasser og bærekraftige bedrifter i utviklingsland. Midlene over ordningen er ment å bidra til merverdi ved å ta ned risiko ved etablering eller ekspansjon i utviklingsland. Gjennom samarbeidsavtalen mellom IN og Norad får bedrifter tilgang på førstelinjetjenester og kontakt med INs utekontorer. IN og Norad bruker også sine respektive nettverk til å mobilisere bedrifter til å bruke ordningen.

Ordningen fra Norad kan brukes til tiltak som investeringer i infrastruktur eller opplæring av lokalt ansatte. Gjennom ordningen kan bedriften også søke om midler til mindre aktiviteter som forstudier. Selv med en slik mulighet for forstudier og bedriftsstøtte er investeringene lave og terskelen høy for mange bedrifter. En del bedrifter både i Norge og i utviklingsland etterspør hjelp til å identifisere partnere, nye kunder, investorer eller salgsgenter. Et mer strukturert program for forstudiene for å hjelpe til med partnersøk kan også bidra til økt samhandel og nye investeringsmuligheter.

En begrensende faktor med dagens ordning er at den har få utlysninger og lang saksbehandlingstid. For bedriftene skaper dette problemer da ordningen ofte har innvirkning på investeringsbeslutninger og prosesser som ikke kan avvente lang saksbehandlingstid. Det er viktig med god kapasitet i Norad og rådgivere som kjenner bedriftenes situasjon. Det bør vurderes tiltak for å styrke forutsigbarheten for bedriftene, som for eksempel tilsagn over flere år, samarbeid om å utvikle prosjekter og rammeavtaler med flere prosjekter.

Tiltak:

- Bedriftsstøtteordningen må styrkes og utvides. En minimumsramme må ligge fast over flere år for å skape forutsigbarhet for bedriftene.
- Partnerstøtteordning styrkes for å hjelpe bedriftene i å finne gode partnere i utviklingsland.
- Saksbehandlingskapasitet for ordningen må styrkes. Saksbehandlingstiden bør reduseres til maksimum 30 dager.
- Det bør legges opp til minimum fire utlysninger på ordningen i året, eventuelt løpende utlysninger.

Del II: Partnerskap

Behov for mer dialog og samarbeid mellom bedrifter og myndigheter

Bedre samarbeid mellom bedrifter og myndigheter er nødvendig for å nå bærekraftsmålene og gjennomføre den globale dugnaden som må til. Tettere samarbeid mellom norske myndigheter og bedrifter kan sikre at man får gode utviklingseffekter av investeringer. Norad bør i sin handlingsplan lage prinsipper for samarbeid med næringslivet.

Det er et stort potensial for å jobbe mer på tvers, både mellom det private og offentlige - og mellom ulike sektorer. Dette kan skape synergieffekter for eksempel gjennom digitalisering, mer effektivt landbruk, mer satsing på fornybar energi og bruk av denne.

Det er viktig å benytte seg av norske bedrifter som alt har etablert seg i utviklingsland. De har opparbeidet seg viktige erfaringer og kompetanse og kan være viktige bidragsyttere til vekst. De kan også være døråpnere for andre selskaper som søker å etablere seg i utviklingsland.

Vi må i større grad i fellesskap analysere muligheten for utvikling av lokale verdikjeder i tilknytning til norske bedrifters engasjement. Det er store ringvirknings- og utviklingseffekter som kan økes ved å samordne innsatsen.

Strategisk partnerskap må styrkes

Norske bedrifter som investerer i utviklingsland, har et langsiktig perspektiv og tar med seg viktige verdier og erfaringer fra norsk arbeidsliv ut. Det gjør dem til gode utviklingspartnere. Bedriftene er tett på en rekke utfordringer knyttet til rammebetingelser som ikke bare berører egen drift, men også samfunnet rundt. Det kan dreie seg om alt fra svake utdanningssystemer, til styresett, til regulatorisk rammeverk. Her har norske bedrifter sammenfallende interesser med norsk utviklingspolitikk, og her ligger også potensialet for strategiske partnerskap.

Flere bedrifter har allerede lokale leverandørutviklingsprogrammer som kan skaleres opp i strategiske partnerskap. Enda viktigere enn bedrifters direkte jobbskaping, er kanskje den indirekte jobbskapingen – som for eksempel kan finne sted langs hele verdikjeden til en bedrift, gjennom datterselskapers virksomhet eller ved å gi tilgang på kritiske tjenester, som energi eller telekom. En annen mulighet er å legge til rette for lokal kompetansebygging (særlig yrkesfaglig), noe som har stort potensial for økt samarbeid mellom private og offentlige og har stor utviklingseffekt.

Norad etablerte i 2017 en egen utlysning for strategiske partnerskap med næringslivet. Målet med ordningen er å bruke næringslivet til å løse viktige utfordringer i utviklingsland. Prosjektene som finansieres i ordningen er ofte knyttet til rammevilkår, og skal bidra til en mer konkurransedyktig bransje eller verdikjede som helhet, samt bidra til arbeidsplasser og vekst. Et krav for prosjektene er at det skal være et samarbeid mellom minst en bedrift og en ikke-kommersiell aktør.¹

Det er fortsatt en del faktorer som legger begrensninger på effekten av ordningen. Det geografiske og sektorielle nedslagsfeltet begrenser seg til ni land og tre sektorer.² Norad har utviklet et system der mulige partnerskap blir bedt om å levere prosjektskisser. For bedriftene fremstår søknadsprosessen som omstendelig og lite næringsvennlig.

Ideen med partnerskap er at det ikke kun er en søknadsordning, men at det også er en dialog mellom utestasjonene, Norad og bedriftene om å identifisere mulige prosjekter med utviklingspotensial. Det er viktig med en proaktiv rolle, aktiv rådgivning og saksbehandlere som har kunnskap om næringslivet. Slik kan man aktivt bygge på bedriftenes tilstedeværelse og bidra til at bistandsmidlene virker addisjonelt slik at de utløser ekstra aktivitet fra bedriftene.

Fremfor alt er det viktig at ordningen blir stor nok til at den blir interessant for større prosjekter, samt at den må være mer forutsigbar. Dersom bedriftene skal gjøre større investeringer må de ha tilstrekkelig planleggingshorisont og vite hva rammebetingelsene er, også over flere år.

Tiltak:

- Strategisk partnerskap-ordningen må oppskaleres, både i tidshorisont og med midler. Den bør ha en ramme på minimum 250 millioner i året. Da vil bedriftene ha tilstrekkelig forutsigbarhet for å kunne gå inn i større prosjekter, som muliggjør katalytiske effekter.

¹ Utlysningen i 2020 var den første der en bedrift kunne stå som primær avsender på søknaden til Norad

² For 2020 var utlysningen begrenset til landbruk, fisk og IKT i Columbia, Ghana, Malawi, Tanzania, Kenya, Uganda, Rwanda, Ethiopia,

- Strategiske partnerskap bør kunne brukes i flere sektorer og land. Flere bedrifter er engasjert i land som ikke omfattes av ordningene fordi landene ikke regnes som fattige nok, selv om regionene som bedriftene opererer i er svært fattige. Her må det være større fleksibilitet.
- Strategisk partnerskap utvides til eksplisitt å inkludere program for trepartssamarbeid og sosial dialog uavhengig av sektor.
- Det er behov for større forutsigbarhet og informasjon i forkant av utlysninger. Det bør vurderes å bruke regionale nettverk for å spre informasjon om fordelene ved å inngå strategiske partnerskap.
- Bedriftene bør involveres mer i ordningen, og virkemiddelapparatet må utvikle næringslivskompetanse for aktiv rådgivning. Ambassadene bør spille en rolle som lyttepost og kobler for nye partnerskap. For eksempel kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i større investeringer fra bedrifter og bidra til å bygge opp lokale verdikjeder.

Styrke sosial dialog i utviklingslandene

Sosial dialog er et viktig virkemiddel for økonomisk og sosial samholdighet. God sosial dialog spiller en viktig rolle for rettferdige og anstendige arbeidsforhold, inkludering og styrket konkurransevne. Norge og de nordiske landene har sterke tradisjoner for trepartssamarbeid og de sosiale partnerne kan medvirke med kunnskap og ekspertise. Et styrket trepartssamarbeid mellom arbeidstakerorganisasjoner, arbeidsgiverorganisasjoner og offentlige myndigheter for å fremme anstendig arbeid og kampen mot moderne slaveri foreslås inkludert mer eksplisitt i bedriftsstøtteordningen.

I mange land har et tett samarbeid med arbeidslivets parter blitt enda viktigere under pandemikrisen. I land som har en velfungerende sosial dialog har myndighetene raskt kunne hente innspill fra fagforeninger og arbeidsgivere for å forstå hvor skoen trykker. Partene har også tatt ansvar for å spre kunnskap om viruset og utviklet veiledere som har sikret smittevern på arbeidsplasser. Arbeidslivets parter har også vært viktige aktører i samarbeid med myndighetene for utvikling av nasjonale tiltak og stimuleringsordninger. Fagforeninger og arbeidsgiverorganisasjoner vil også spille en svært viktig rolle i gjenoppbyggingen etter pandemien.

Samtidig som trepartssamarbeidet og sosial dialog er blitt viktigere for stabile og gode rammevilkår for arbeidsliv og jobbskaping har donorers villighet til å støtte kjernen i sosial dialog gjennom ILO sunket. Mange donorer prioriterer i stedet prosjekter som har en sosial dialog komponent, men som gjerne adresserer andre tema som HIV/Aids, migrasjon, etc. Norske myndigheter har gjennom mange år vært best i klassen gjennom sine ubundne kjernebidrag til ILO. I tillegg har norske myndigheter støttet kapasitetsbyggingsprogrammer for arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner gjennom programmer i regi av LO og NHO. Dette arbeidet bør videreutvikles og også gjelde for virksomheter som ønsker å arbeide målrettet med ansattinvolvering.

Tiltak:

- Støtten til trepartssamarbeid, sosial dialog og anstendig arbeid må utvides og styrkes.
- Norske myndigheter må være en pådriver internasjonalt for å løfte betydningen av sosial dialog i utviklingsland, herunder oppfordre andre donorer til å vri sin ILO støtte mot kjerne støtte og prosjekter som fokuserer på trepartssamarbeid om rammebetingelser og arbeidsliv.

Behov for satsing på fag- og yrkesutdanning

For at land skal kunne vokse økonomisk trengs det tilgang på kompetent arbeidskraft, i både privat og offentlig sektor. Samtidig krever et høyere velferdsnivå at produktivitet og kompetanse øker.

I svært mange utviklingsland er tilgang til kvalifisert arbeidskraft en stor utfordring for næringslivet, samtidig som svært mange ungdommer ikke finner en god jobb. Dette gapet mellom næringslivets behov og unges kompetanse representerer et stort tap, og ofte ender bedrifter opp med å etablere egne omfattende opplæringsprogrammer for å sikre tilgang til egen kompetanse.

Det er svært nærliggende mange steder å forsøke å etablere næringslivssamarbeid om fag og yrkesutdanning for å bidra til å løfte kompetansen i en sektor eller verdikjede. Her vil ofte bedriftene og norske myndigheter ha sammenfallende interesser. Bedriftene trenger kvalifisert arbeidskraft og må møte forventningene og krav om å sysselsette lokal arbeidskraft.

For å bøte på dette trengs det tettere samarbeid mellom næringslivet og utdanningsinstitusjonene. Her har både norske myndigheter og bedrifter interessant kompetanse og erfaring gjennom den norske modellen for yrkesopplæring. Gjennom tettere samarbeid mellom bedrift og skole vil man få en tettere kobling mellom skolebenken og arbeidsliv, og bidra til at skolene utdanner kompetansen som næringslivet etterspør.

Et annet område hvor det er stort potensial for samarbeid mellom bistand og næringsliv er innenfor "på jobben-opplæring" (tilsvarende lærlinger). Ved å tilby elever i yrkesfaglige utdanningsløp muligheten for å ta deler av utdannelsen gjennom hospitering i bedrift vil man sørge for at kandidater får yrkesrettet erfaring. Slike ordninger er ofte lite utbredt, noe som både skyldes innretting av utdanningstilbud og hindre slik som finansiering og forsikringer.

Det finnes per i dag ikke egne ordninger i Norad for næringslivssamarbeid rettet mot yrkesutdanning, men det kan inngå som et tema i andre ordninger, som for eksempel strategiske partnerskap. Norads siste ordning for yrkesfaglig utdanning "Building Skills for Jobs" ble avviklet for flere år siden.

Tiltak:

- Norge må avsette en betydelig del av utdanningsbistanden til tiltak som bidrar til bedre yrkesopplæring i utviklingsland. En ny, brukervennlig søknadsordning bør vurderes etablert.
- Det bør vurderes å etablere et lærlingefond for å stimulere til opplæring i bedrift i utviklingsland.
- Innovativ bruk av digitale løsninger kan øke volum og sikre en trygg rettighetsbasert finansiering hvor pre-kvalifiserte bedrifter mottar tilskudd basert på en fast sats per kandidat som gjennomgår opplæring i bedrift.

Bedre samspill og bruk av utviklingsbankene

Multilaterale finansieringsinstitusjoner som Verdensbanken er viktige kanaler for resultatorientert norsk bistand. Samarbeidet med næringslivet må tillegges økt vekt i årene som kommer. Mens myndigheter og multilaterale organisasjoner kan utarbeide normer og regelverk, er det ofte næringslivet som kommer opp med praktiske løsninger og som har økonomiske ressurser til å forfølge disse. Bedre erfaringsutveksling og samarbeid mellom offentlig og privat sektor, både nasjonalt og internasjonalt, er derfor av største viktighet dersom vi skal lykkes med å nå bærekraftsmålene og andre overordnede målsetninger for multilateralt samarbeid.

Kunnskap om prosjekter i utviklingsbankene gir også muligheter for å delta i prosjektutforming og deltakelse utover de land og regioner hvor norsk bistand har sitt hovedfokus. India er f.eks. det landet som får mest midler fra Asiabanken (ADB) med Kina som en god Nr.2. Og India har flest prosjekter gjennom Verdensbanken. Mange prosjekter er innen sektorer hvor Norge har stor kompetanse, som fornybar energi, grid, vannrensing, avfallshåndtering, landbruk og fiske/-fiskeoppdrett m.m. Utviklingsbankene forvalter over 20 milliarder av Norges bistandsbudsjett årlig.

Norske bedrifter deltar i liten grad i oppdrag knyttet til utviklingsbankenes prosjekter, i motsetning til bedrifter fra våre naboland. Norske myndigheter må legge bedre til rette for at også norske bedrifter kan delta i slike aktiviteter.

Prosjektkunnskapen er i markedet, hos landets myndigheter og internt i bankene. Flere utviklingsbanker etterlyser norsk ekspertise og fagledere. Norge bør satse mer på at norske eksperter får utlyste stillinger i de ulike utviklingsbankene som mottar norske midler. Disse ekspertene må bruke det norske virkemiddelapparatet som formidler til næringslivet om investeringsmulighetene som oppstår. Risikoen for hver enkelt bedrift må tas ned blant annet ved at de får riktig og god informasjon om hva som skal til for å få kontrakter og oppdrag.

Tiltak:

- Tilgjengeliggjøre informasjon og gi bistand til bedriftene om muligheter i utviklingsbankene.
- Ambassadene og Innovasjon Norge må informere om prosjekter og finansieringsmuligheter i de land der utviklingsbankene har relevante prosjekter.
- Det bør satses på økt rekruttering av nordmenn til fag- og lederstillinger i utviklingsbankene.

Del III: Satsing på fornybar energi

Klimaendringene rammer mange utviklingsland svært hardt. De bidrar til å forsterke eksisterende utfordringer og øker sårbarheten i mange samfunn. Næringslivet spiller en nøkkelrolle i å utvikle teknologier som begrenser utslipp av klimagasser og som gjør det mulig å tilpasse seg de endringene som allerede skjer. Bedriftene sitter på løsninger som muliggjør grønn vekst.

Klimaendringene gjør seg også allerede gjeldende i mange utviklingsland gjennom mer ekstremvær og mindre stabile værmønstre. En viktig faktor for gjenoppbygging er tilgang på kapital, slik at bedrifter og samfunn kan gjøre investeringer som gjør dem i stand til å tilpasse seg, gjennom alt fra kunstig vanning til bygninger som tåler ekstremvær.

Norske bedrifter har gode forutsetninger for å bidra til fornybar energioppbygging i utviklingsland. NHO har i rapporten "Grønne elektriske verdikjeder" påvist et stort eksportpotensial innen sektorer som fornybar produksjon innen vind, sol og vann, satsing på hydrogen og utvikling av smarte energisystemer, samt grønne maritime løsninger.

Det bør etableres en systematisk satsing på norsk lederskap i etableringen av fornybar produksjon i utviklingsland. Dette vil ha store ringvirkninger og bidra til sår tiltrengt lokal energiproduksjon, arbeidsplasser, økonomisk vekst og gode klimaløsninger. Dette krever en strategisk tilnærming der de relevante departementer og virkemiddelaktører trekker sammen med næringslivet for å utvikle tydelige mål og virkemidler.

Tiltak:

- Det bør etableres en strategisk satsing på fornybar energi i utviklingsland i samarbeid med norsk næringsliv og norske investorer.

Styrke flere av dagens garantiordninger

Gode garantiordninger er blant de viktigste virkemidlene for å utløse investeringer i de mest krevende markedene. For at en garantiordning skal virke addisjonelt, og dermed bidra til flere investeringer, må den akseptere en risiko som markedet ikke dekker per i dag. Vi kan eksempelvis se for oss et fornybarselskap som gjør en avtale med et lands statlige strømkjøper og der denne som

regel har for lav kredittverdighet - noe som gjør at fornybarselskapet ikke møter kravene for prosjektfinansiering. Garantiordningen vil da ha avgjørende effekt ved å dekke en andel av disse mulige tapene, og dermed redusere risiko og muliggjøre internasjonal finansiering. Velfungerende garantiordninger har utløsende effekt ved at kommersielle aktører dermed investerer i prosjekter som de ellers ikke ville gjort.

Per i dag er det to norske garantiordninger spesielt rettet mot utviklingsland som er finansiert av bistandsmidler.

Den ene er den såkalte u-landsordningen som forvaltes av GIEK. Denne ordningen har eksistert lenge, men har ikke fått påfyll av kapital siden 1997. Det gjør at ordningen har begrenset omfang og bruk. Fra 2017 til 2019 var utnyttelsesgraden til u-landsordningen på henholdsvis 34 prosent, 25 prosent og 53 prosent. Denne ordningen bør fornyes.

Den andre ordningen er den varslede garantiordningen for fornybar energi i utviklingsland. Dette garantiinstrumentet ble lansert i 2019 av utviklingsminister Dag Inge Ulstein. Målsettingen er å gi økt tilgang til fornybar energi i utviklingsland. Tanken bak instrumentet er å senke terskelen for norske (og internasjonale) fornybaraktører til å få tilgang til garantier i utviklingsland. Dessverre har det tatt lang tid å utvikle selve garantiinstrumentet. Innretningen virker å være god, men det er viktig at finansieringen ikke skjer på bekostning av andre næringslivsordninger, slik tilfellet var for budsjettet i 2021. Det er viktig at ordningen får en høy nok finansiering med et langsiktig perspektiv som skaper forutsigbarhet.

Som en del av initiativet med garantier for fornybar energi har Norad lansert en mulighet under ordningen "Bedriftsstøtte for næringsutvikling" som kan dekke inntil 50% av premiekostnaden for en garanti knyttet til investeringer i fornybar energi. Denne delen av ordningen har allerede vist seg å ha

Scatec: Mocuba, Mozambique

I juli 2019 ble det første storskala solenergianlegget i Mozambique koblet til strømnettet. Mocuba-prosjektet ble realisert av Scatec i samarbeid med KLP Norfund og Electricidade de Mozambique (EDM) under en 25-års kraftkjøpsavtale med EDM. Norfund bidro med prosjektutviklingsstøtte fra 2015, investerte 22,5% av egenkapitalen fra 2016 gjennom KLP Norfund Investments, og utstedte tre ulike garantier for å gjøre prosjektet finansierbart og redusere prisen på kraftkjøpsavtalen for kundene. Prosjektet har en investeringskostnad på 76 millioner USD, og er lånefinansiert av IFC og Emerging Africa Infrastructure Fund (EAIF). Norad bidro med 3.1 millioner NOK i støtte til utviklingsfasen av prosjektet.

Lokal sysselsetting er en nøkkelprioritet for Scatec i alle prosjekter med særlig fokus på å rekruttere ufaglært arbeidskraft. Målsettingen er å redusere arbeidsledighet og bidra til kapasitetsbygging og næringsfremme i lokalsamfunnene vi arbeider i. Mocuba-prosjektet skapte 1,209 arbeidsplasser i byggefasen av prosjektet, hvorav opp mot 90 % var lokal arbeidskraft (1, 052 arbeidstakere).

69 % av befolkningen i Mozambique mangler i dag tilgang til elektrisitet. Mocuba-prosjektet utgjør et viktig bidrag til å styrke energitilgangen i landet med en rekke positive utviklingseffekter. Med 40 MW i installert kapasitet og en årlig energiproduksjon på 79 GWh dekker prosjektet det årlige samlede energibehovet for 27 000 husstander, 12 000 arbeidsplasser i industrisektoren og 3.4 helsestasjoner, hvorav utviklingseffektene er basert på gjennomsnittlig energibehov for de ulike kategoriene i Mozambique. Ved å møte tidligere udekkede energibehov, gir prosjektet en 0.1 % årlig økning i BNP over solkraftverkets 25-årige levetid. Prosjektet bidrar videre til en årlig utslippsreduksjon på 5300 mtco₂, som tilsvarer utslipp fra 1166 passasjerbiler.

betydelig operasjonell verdi. For eksempel fikk Scatec garantistøtte til et prosjekt i Pakistan som nådde endelig investeringsbeslutning i februar i år. Støtten fra Norad var på 40 millioner kroner, noe som utløste en investering på 100 millioner USD – det vil si, nærmest 20 ganger støttebeløpet.

På oppdrag fra NHO har NABA utredet hvordan den norske fornybarnæringen kan støtte afrikanske land i å transformere sin energisektor. Studien viser at en ambisiøs satsning på fornybar energi er det ultimate columbi-egg. Her kan myndighetene bidra til å skalere fornybar energi som vil redusere afrikanske lands energikrise: det vil hjelpe lokalt næringsliv, men det vil også tiltrekke flere utenlandske investeringer gjennom et bedre næringsklima – og begge deler vil bidra til jobbskaping. Det vil redusere energifattigdommen på et kontinent der det fremdeles finnes over 600 millioner mennesker uten tilgang til elektrisitet – og ikke minst: det kan bidra til å nå 1,5 gradersmålet med en reduksjon i utslipp fra ikke-fornybare energikilder.

Tiltak:

- Garantiorrdningen for fornybar energi i utviklingsland styrkes slik at total garantiramme blir 500 millioner kroner, med oppskalering til 1 milliard i løpet av en fireårs-periode. En styrking må ikke gå på bekostning av andre næringslivsordninger, slik tilfellet var i 2021-budsjettet da ordningen ble lansert som "ny", men der midlene ble delvis tatt fra bedriftsstøtteordningen.
- Det utredes en ny garanti som erstatter den gamle u-landsordningen. Denne ordningen må kunne ta høyere risiko enn andre garantier utstedt av Eksportfinans Norge, som bør styrke sin kompetanse på klima og fornybar energi.
- Det bør etableres et fornybarfond rettet mot investeringer i fornybar energi i utviklingsland.
- Sikre tilstrekkelig budsjett til å finansiere garantipremier over Norads ordning "bedriftsstøtte for næringsutvikling" og åpne for kvartalsvis utlysninger.

Avsluttende kommentar

Pandemien har ført til en fattigdomskrise i utviklingsland som i stor grad skyldes at arbeidsplasser har forsvunnet eller blitt nedskalert. Det er avgjørende at folk har en jobb å gå til også etter pandemien, om vi skal hindre ytterligere økning i antallet mennesker som lever i fattigdom.

Næringsutvikling og et anstendig arbeidsliv kan bidra vesentlig til fattigdomsreduksjon og andre utviklingspolitiske målsettinger, særlig gjennom jobbskaping og bidrag til økte lokale skatteinntekter. Å få folk tilbake i gode og bærekraftige jobber bør løftes som en hovedprioritering i utviklingspolitikken – nettopp på grunn av effekten stabil inntekt har på fattigdomsreduksjon.

Det bør lages en handlingsplan med konkrete målsettinger og hvordan privat og offentlig sektor i Norge sammen kan nå målene, basert på innspillene i dette dokumentet. Det er viktig med en helhetlig og strategisk tilnærming der flere departementer og etater trekker i samme retning. Arbeidet må sees i sammenheng med bredere utenrikspolitiske mål og etablering av en mer strategisk innretning av eksportfremmearbeidet. Det er også viktig at arbeidet med næringsutvikling ikke begrenses til noen få samarbeidsland, men tar utgangspunkt i de landene der norske bedrifter faktisk opererer.

Tiltak:

- Det bør utarbeides en handlingsplan for jobbskaping i utviklingsland på bakgrunn av jobbkrisen skapt av COVID-19 pandemien.